

Шифр «Інклюзивний туризм»

Тема наукової роботи:

«Інклюзивний туризм як інноваційна соціальна послуга в громаді»

ЗМІСТ

ВСТУП	3
.....	
РОЗДІЛ 1. ІНКЛЮЗИВНИЙ ТУРИЗМ ЯК ІННОВАЦІЙНА СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА	7
.....	
1.1. Теоретичні основи дослідження	7
.....	
1.2. Реабілітаційний потенціал інклюзивного туризму	13
.....	
РОЗДІЛ 2. ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ: З ДОСВІДУ МІСТА УМАНЬ	20
.....	
2.1. Освітні та науково-дослідницькі проєкти з інклюзивного туризму в умовах закладу вищої освіти	20
.....	
2.2. Досвід упровадження соціальної послуги інклюзивного туризму в Уманській територіальній громаді	24
.....	
ВИСНОВКИ	28
.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
.....	
ДОДАТКИ	36
.....	

ВСТУП

За останнє десятиріччя Україна зазнала значущих суспільно-політичних та соціально-економічних потрясінь, серед яких – революція Гідності (2013–2014 рр.); гібридна війна на Сході України (2014–2022 рр.); поширення коронавірусної інфекції COVID-19 та подолання її наслідків, військова агресія сусідньої держави. Ці події спровокували збільшення чисельності населення із вразливих категорій (учасники бойових дій та їхні сім'ї, вимушені переселенці, родини загиблих тощо); а ще зросла потреба в їх соціальному захисті та соціальному забезпеченні, пошуку й розширенні форм і методів соціально-психологічної підтримки.

Новим викликом стало вторгнення РФ на територію нашої країни. Війна, крім політичних, економічних, промислових, гуманітарних та енергетичних аспектів, має людський вимір. Водночас через небезпеку військових обстрілів порушується право дітей та молоді з інвалідністю на отримання відповідних освітніх та соціальних послуг, зокрема комплексної реабілітації. Інноваційні заходи і проєкти з упровадження інклюзії в усі сфери життя українців через війну втратили свою динаміку.

Склалася складна соціальна реальність: фактично в умовах війни кожна людина набуває статусу вразливої, адже порушуються її основні права і свободи, психоемоційний стан зазнає деструктивних впливів, «розмивається» поняття соціального благополуччя, до якого протягом останніх 30-ти років прагнули українці.

Усім важко адаптуватися до нових складних життєвих умов, отже, потрібна соціальна підтримка та психологічна допомога для відновлення оптимального життєвого рівня.

У зв'язку з цим у найближчий час і в недалекій перспективі проблеми реабілітації дітей та молоді, зокрема з інвалідністю, та їхніх сімей будуть актуальними і значущими для системи освіти, охорони здоров'я та соціального

захисту держави.

Питання соціалізації, соціальної адаптації та реабілітації вразливих категорій населення були предметом вивчення багатьох науковців. Серед них – І. Зверєва, А. Капська, О. Козубовська, Н. Коляда, Л. Міщик, Ж. Петрочко, В. Поліщук та ін. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю, у тому числі дітей та молоді, є предметом досліджень українських та зарубіжних учених, серед яких – О. Безпалько, Н. Гусак, З. Кияниця, Н. Комарова, Р. Кравченко, Т. Семигіна, С. Толстоухова, А. Шевцов, Ж. Вилкен, Р. Дарлинг, Д. Райкус, М. Селігман, А. Уорд, Т. Хаммарберг, Д. Холландер та ін.

Проблеми соціально-педагогічної підтримки в умовах закладу освіти як умови інтеграції в суспільство осіб з інвалідністю вивчали Ю. Богінська, О. Рассказова, В. Тесленко, М. Чайковський та ін. Соціально-педагогічні основи діяльності реабілітаційних центрів та інших соціальних осередків досліджували О. Караман, С. Коношенко, Н. Поліщук, М. Сідорчук, Ю. Чернецька, В. Шпак та ін.

Медико-соціальні основи в роботі з дітьми з інвалідністю визначили М. Коренєв, Л. Богмат, В. Мартинюк, Е. Михайлова, С. Толмачева та ін.

Розвиток інклюзивного туризму в Україні і за кордоном розкрили Н. Белоусова, А. Войтовська, С. Каштан, Н. Коляда, О. Кравченко, Г. Кучер, В. Лепський, М. Міщенко, І. Молоченко, Л. Науменко, І. Резніченко, О. Топалова, К. Чупіна та ін.

Отже, актуальною і необхідною є розробка загальнодержавних та регіональних програм із надання освітньо-просвітницьких послуг, здійснення соціальної підтримки та психологічного супроводу, створення умов для комплексної реабілітації за видами (психологічної, соціальної, професійно-трудової, спортивної, медичної) дітей та молоді від наслідків війни. Актуальність визначеної проблеми значно посилюється виявленими суперечностями між:

– упровадженням державної стратегії, спрямованої на створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, та відсутністю регіональних політик забезпечення інтегрування фізичної, інформаційної,

цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності для людей з інвалідністю;

– збільшенням через війну кількості дітей та молоді з особливими освітніми потребами, які потребують додаткової соціально-психологічної підтримки, і відсутністю на рівні громад програм комплексної реабілітації вразливих категорій громадян;

– пошуком інноваційних відновних технологій, психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг для дітей та молоді з особливими освітніми потребами та неврахуванням практики інклюзивного туризму з використанням можливостей і ресурсів природних, туристичних і рекреаційних об'єктів як засобу соціально-психологічної реабілітації.

На розв'язання цих суперечностей обрано тему наукової роботи **«Інклюзивний туризм як інноваційна соціальна послуга в громаді»**.

Об'єкт дослідження – розвиток соціальних послуг у громаді.

Предмет дослідження – теоретико-практичні особливості впровадження інноваційної соціальної послуги інклюзивного туризму в Уманській територіальній громаді.

Мета роботи – на основі теоретичного обґрунтування наукової проблеми апробувати інноваційну соціальну послугу інклюзивного туризму в громаді.

Відповідно до мети було поставлено **завдання дослідження**:

1. З'ясувати стан дослідженості проблеми.
2. Схарактеризувати реабілітаційний потенціал інклюзивного туризму.
3. Висвітлити регіональний досвід впровадження інклюзивного туризму у контексті надання соціальних послуг вразливим категоріям населення на рівні громади (на прикладі м. Умань).

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз, зіставлення, систематизація, порівняння та узагальнення наукових джерел із проблеми дослідження з метою відбору та осмислення фактичного матеріалу. Системний метод дозволив глибше зрозуміти зміст і спрямованість інклюзивного туризму;

емпіричні – вивчення інформаційних ресурсів офіційних сайтів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Управління праці та соціально захисту населення Уманської міської ради, Черкаської облдержадміністрації; розробка маршрутів інклюзивного туризму з урахуванням індивідуальних потреб та інтересів людей з інвалідністю, які реалізувалися серед жителів міста Умань; опитування серед отримувачів послуг з інклюзивного туризму, в якому взяли участь 25% користувачів; здійснення моніторингу якості надання соціальної послуги інклюзивного туризму за такими критеріями: адресність та індивідуальний підхід, результативність, своєчасність, доступність та відкритість, повага до гідності отримувача соціальної послуги, професійність.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що результати дослідження можуть використовуватися закладами соціальної сфери у контексті впровадження соціальної послуги інклюзивного туризму, громадськими організаціями у межах реалізації соціальних та освітніх проєктів (довідка № 17 від 20.12.2021).

Дослідження виконувалося на базі Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 258 від 30.12.2021).

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, засіданнях Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів», Наукового товариства студентів та аспірантів факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету.

Публікації. Результати дослідження опубліковано у закордонному періодичному виданні, тезах доповідей конференцій.

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи

складається з 52 сторінок (основна частина – 30 сторінок).

РОЗДІЛ 1

ІНКЛЮЗИВНИЙ ТУРИЗМ

ЯК ІННОВАЦІЙНА СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА

1.1. Теоретичні основи дослідження

Сьогодні існують різні трактування цього поняття: «туризм для всіх», «адаптивний туризм», «доступний туризм», «універсальний туризм», «інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм», «безбар'єрний туризм» тощо. Розглянемо зміст цих понять.

Один із основоположників інклюзивного туризму Скот Райн характеризує його як туризм, доступний для всіх, незалежно від постійних чи тимчасових обмежень можливостей, насамперед це соціальна інтеграція.

З економічної точки зору визначення інклюзивного туризму пропонують Л. Матвійчук та Л. Чепурда – це специфічний (безпечний) вид туризму, основною метою якого є безбар'єрний доступ до всіх туристичних ресурсів, позитивний психологічний клімат, рівність можливостей усіх туристів, повномасштабне інформування людей з особливими потребами про можливості того чи того туристичного об'єкта, а також передбачає швидку здатність суб'єктів туризму перелаштовуватись відповідно до запитів людей з особливими потребами [28].

Науковці Відкритого міжнародного університету «Україна» Н. Барна та В. Коротєєва визначають інклюзивний туризм як форму туризму, яка включає в себе процес співпраці між різними учасниками у сфері туризму та передбачає надання людям з інвалідністю доступності, включаючи мобільну, візуальну, слухову і когнітивну складові доступності, надає право функціонувати незалежно, на рівних умовах з почуттям власної гідності через надання універсальних туристичних продуктів, послуг і середовища [6].

Із соціально-економічної позиції С. Хлебик визначає соціально-реабілітаційний туризм як сучасний вид туризму, подорожі, що субсидуються

із джерел позабюджетного фінансування та за рахунок коштів, що виділяються з державного бюджету на соціальні потреби, який дозволяє включити у туристичну діяльність будь-яку людину, незалежно від її фізичних та фінансових можливостей, з урахуванням особливостей її фізично-психологічного стану і забезпеченням доступності до об'єктів туристичної інфраструктури, культурно-спортивні та соціально-побутові заходи [43].

Українська дослідниця А. Люта на основі здійсненого аналізу нормативних документів стверджує, що соціальний туризм, на відміну від комерційного, спрямовується на задоволення потреб соціально незахищених категорій населення, таких як: багатодітні сім'ї, діти-сироти, учнівська та працююча молодь, пенсіонери, люди з особливими потребами, з інвалідністю та малозабезпечені громадяни. Спираючись на нормативні документи та на результати наукових досліджень, під соціальним туризмом розуміє особливий вид туристичної діяльності, що спрямований на задоволення рекреаційних, культурних, пізнавальних, лікувально-оздоровчих та ін. потреб різних соціальних категорій населення (соціально незахищених верств населення, що, у тому числі фінансуються з коштів, виділених на соціальні потреби з боку держави, недержавних фондів, спонсорів, туристичних підприємств та фізичних осіб) [26].

Одні з основоположників інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні В. Лепський та С. Макаренко визначають його як систему заходів, спрямованих на надання особам з інвалідністю можливості відновлення та розвитку їх фізичного, соціального, духовного, творчого та інтелектуального рівня з метою сприяння подальшої інтеграції в суспільство. Інклюзивний туризм структурно включає в себе різні види реабілітації, а саме: медичну, психологічну, психолого-педагогічну, професійну, трудову, фізкультурно-спортивну, фізичну, соціальну та інші соціально-побутові заходи. Інклюзивний туризм являє собою дієву мікромодель інтегрованого суспільства (люди з інвалідністю та їх рідні; фахівці; здорові люди), що опинилися в реальних умовах, завдяки чому створюються оптимальні умови

для проведення ефективної соціалізації дезадаптивних людей та інтеграції їх у суспільство [27].

У 2021 р. в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини захищено дисертаційні дослідження: зі спеціальності «053 Психологія» (авторкою К. Чупіною розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено програму упровадження інклюзивного туризму, як засобу соціально-психологічної реабілітації студентської молоді в умовах ЗВО) [44]; зі спеціальності «231 Соціальна робота» (авторкою І. Жеребко вперше на основі теоретичного обґрунтування проблеми дослідження визначено поняття «інклюзивний туризм» як інноваційну комплексну соціальну послугу для людей з інвалідністю, спрямовану на надання допомоги для відновлення оптимального фізичного, інтелектуального й соціального рівня життєдіяльності, компенсації порушених або втрачених функцій організму, профілактику, подолання або мінімізацію складних життєвих обставин людям з інвалідністю, з метою сприяння їхньої інтеграції в суспільство, соціальної адаптації, забезпечення всіма необхідними засобами реабілітації на основі медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних та соціально-побутових заходів, адаптованих до інклюзивного туризму людей з інвалідністю) [11].

Науково-педагогічними працівниками УДПУ імені Павла Тичини виконана тема «Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами інклюзивного туризму» за підтримки Міністерства освіти і науки України. За результатами на основі теоретико-методологічного обґрунтування наукової проблеми розроблено та апробовано систему соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з обмеженнями життєдіяльності засобами інклюзивного туризму.

Аналіз категорій та результатів проведених досліджень закордоном та в Україні дав змогу встановити, що інклюзивний туризм має специфічні особливості [2; 5; 20]:

- туризм забезпечує рухливу активність, обмеження якої знижує

життєві можливості, слугує причиною суму, стресу, відчаю, невпевненості. Через організацію рухливої активності туризм здійснює терапію і профілактику психосоматичних захворювань і підтримує фізичне здоров'я;

- дозволяє реалізувати повноцінний відпочинок дітей та людей різного віку та стану здоров'я, відновити психічні та фізичні резерви здоров'я в умовах природного середовища задля відновлення сил для виконання виробничих процесів і побутових обов'язків;

- туризм створює повноцінне середовище спілкування, встановлює незалежні та різнобічні соціальні контакти, формуючи різні соціальні ролі. Туризм знищує почуття неповноцінності, інтегруючи людей з інвалідністю в суспільство, допомагає сформувати впевнену й ефективну життєву позицію;

- сприяє підвищенню життєвого потенціалу, набуттю нового життєвого досвіду, засвоєнню нових знань, умінь та життєвих компетентностей, створює оптимальні умови соціалізації дитини, розширенню кола спілкування, підвищенню якості життя, а також зміни соціальної ситуації розвитку;

- має активний характер, включаючи різні забави, які дозволяють відволіктися від монотонності побуту, змінити обстановку, коло спілкування, соціальні ролі;

- туризм підвищує науково-пізнавальні активності дитини, допомагає пізнати навколишній світ з його різними проявами і звичаями (відповідний клімат, природа, близькість водних ресурсів, наявність природних пам'яток, пам'яток матеріальної культури), дізнатися про невідомі раніше природні явища, засвоїти нові природні умови, набути навички ароматерапії та спілкування з тваринами;

- забезпечує зміну ступеня негативного впливу захворювання чи дефекту на рівень життєвих можливостей, а також привертає увагу громадськості до проблем людей з інвалідністю.

Основні функції інклюзивного туризму: *соціальна відновлювана*, спрямована на відновлення сил, активне пізнання явищ природи, традицій, встановлення нових соціальних контактів, дружніх і ділових зв'язків;

психологічна забезпечує зміну середовища, звичного способу життя, активну форму відпочинку, що сприяє фізичному оздоровленню і психологічному розслабленню; *комунікативна* сприяє встановленню нових соціальних контактів; *розвивальна* реалізується через збагачення світогляду, активне пізнання явищ природи, фізичний, емоційний та моральний розвиток особистості; *освітньо-пізнавальна* сприяє пізнанню навколишнього соціального, культурного (мистецтво, побут, традиції), історичного (історія, історичні місця, видатні постаті краю) і природного (географічні особливості місцевості: рельєфу, клімату, рослинного і тваринного світу) середовища регіону, країни та інших країн; *особистісно-орієнтована* позитивно впливає на розвиток особистості, володіє відновлювальною функцією і має змістовний гуманітарний потенціал; *компенсаторна* забезпечує спеціальні потреби людей з інвалідністю, сприяє реалізації особистісного потенціалу, що незатребуваний у повсякденному, громадському, трудовому і сімейному житті; *гедоністична* сприяє формуванню позитивного психоемоційного стану, підвищенню психологічної захищеності; *реабілітаційна* дає змогу відновити ресурси людини, сприяє профілактиці психосоматичних захворювань, підтримці фізичної форми і здоров'я; *адаптаційна* ґрунтується на тому, що туризм є комплексним засобом адаптації за рахунок подолання соціальної непотрібності, активізації особистісного потенціалу й підтримки позитивного ставлення до життя; *оздоровча* має високий потенціал для підтримання здоров'я і життєдіяльності в активній формі; *соціалізаційна* під час подорожей діти та молодь отримують більші можливості пізнати світ і себе, акумулювати ці знання і зробити певні узагальнення для особистісного зростання [20].

Інклюзивний ефект від туристичних маршрутів буде суттєвим, якщо діяльність ґрунтуватиметься на таких принципах: *незалежності* (забезпечення умов незалежної самостійності у виборі та діях, одночасно з повною відповідальністю); *залучення* (активне залучення дітей та молоді з ООП до участі в усіх заходах інклюзивного туризму); *інформативності* (забезпечення доступу до інформації під час реалізації маршрутів);

комплексності (комплексний характер реабілітаційних заходів з урахуванням їхніх медичних, педагогічних, психологічних, соціально-побутових, технічних аспектів); *індивідуального підходу* (до визначення характеру та спрямованості реабілітаційних заходів); *можливості для реалізації внутрішнього потенціалу* (застосування форм соціокультурної роботи з диференціацією згідно з потребами дітей та молоді з ООП); *стимулювання саморозвитку* (передбачає формування мотивів саморозвитку і самоосвіти шляхом навчання способам самопізнання, рефлексії, планування життєвих подій); *необхідної підтримки* (забезпечення необхідним доглядом та турботою, підтримка оптимального рівня фізичного, психічного та емоційного благополуччя, забезпечення професійного супроводу); *гідності* (забезпечення гідних, безпечних умов перебування, виключення дискримінаційних проявів); *рівності* (забезпечення рівних прав і можливостей, необхідність ставлення до особи з інвалідністю як до рівної, як до партнера, що опинився в скрутному становищі та потребує допомоги, і разом з тим, до неї також можна і треба звертатися за допомогою); *суб'єктності* (ставлення до особи з ООП як до самостійної особистості, здатної будувати своє життя і планувати своє майбутнє, а в разі, коли вона не готова до цього, надавати їй допомогу, щоб активізувати ресурси і життєві сили підопічного [20]).

Серед визначених принципів варто виокремити *принцип особливого підходу*, який потребує врахування особливих потреб людини з інвалідністю та їх задоволення задля компенсації обмежених можливостей, що виникли. При цьому має зберігатися формула: «робимо для людини, а не – за людину». Разом із тим варто пам'ятати, що надмірна опіка людини з інвалідністю іще більше її інвалідизує. Внаслідок гіперопіки в людини може розвинути симптом «вивченої безпорадності», який проявлятиметься в тому, що суб'єкт гіперопіки переходить у позицію «об'єкта» і втрачає навички та здібності, котрі мав і використовував. Саме інклюзивний туризм дозволяє створити для людини з інвалідністю такі умови, які максимально компенсують її обмеження і дозволять стати активним учасником соціуму.

1.2. Реабілітаційний потенціал інклюзивного туризму

Особливістю інклюзивного туризму є його можливість інтегрувати такі *види соціально-психологічної реабілітації*: елементарну, побутову, соціально-педагогічну, освітню, сімейну, рекреаційну, психологічну.

Можливість змінити звичне місце проживання, переїзд транспортом, пересування по території туристичного об'єкта, перебування в масових громадських місцях посилює формування та укріплення найбільш простих, елементарних навичок самообслуговування і пересування, що сприяє реалізації *елементарної реабілітації*.

Водночас туризм дозволяє здійснювати контрастну зміну монотонного сімейного побутового життя. Під час туристичної діяльності підвищується адаптаційний потенціал організму; розширюється географічна карта світу, підвищується можливість особистісного соціального досвіду, активізується емоційне сприйняття природного і соціального середовища. В інклюзивній туристичній діяльності основою реабілітації є оздоровчий вплив природного середовища, підвищення психофізичної активності на свіжому повітрі; зміна соціальної ролі дітей, оскільки вони стають активними суб'єктами взаємодії; набувають новий життєвий досвід, нові знання та вміння, розширюють сферу проживання [20]. Відтак розширюються можливості *побутової реабілітації*, спрямованої на самозабезпечення, догляд за собою й організацію побуту не лише в межах території свого звичного домашнього проживання, а й в умовах туристичного маршруту.

Туризм має потужний гуманітарний потенціал, позитивно впливає на розвиток особистості, сприяє реалізації соціально-виховних заходів, спрямованих на формування особистості людини, допомогу в засвоєнні й прийнятті моральних стосунків, які склались у сім'ї й суспільстві, прийнятті правових, економічних, громадянських і побутових відносин, посилює особистісні фактори становлення соціального досвіду і саморегуляції

поведінки, створює умови для надання конструктивної допомоги в ключових і критичних ситуаціях соціалізації і самореалізації особистості людини (рольовій, сімейно-побутовій, професійно-трудовай, дозвіллево-творчій, громадянській, фізичній, психічній, морально-естетичній, емоційній та ін.), що і є завданням *соціально-педагогічної реабілітації*.

Поряд з цим забезпечується *освітня реабілітація*, адже туризм надає можливість для розвитку особистості, оволодіння новими знаннями, уміннями та навичками, реалізації освітнього потенціалу, соціалізації. Пізнання історії, культури, життя інших народів має великий гуманітарний потенціал, збагачує людину, розширює світогляд. Гуманітарне значення туризму не лише в його пізнавальності, а й в інтелектуально-виховному впливі на особистість. Водночас, інклюзивний туризм забезпечує естетичне виховання, засвоєння духовної і матеріальної культури людства: естетики природи, архітектури, пам'ятників матеріальної культури.

Участь у туристичному маршруті спільно з членами родини забезпечує реабілітаційний ресурс для всієї сім'ї: спільне проведення часу, активний відпочинок, спілкування з іншими родинами, можливість відпочити батькам від рутинних справ, демонстрація дитини як суб'єкта суспільного життя – все це є складовою *сімейної реабілітації*.

Поряд із іншими видами реабілітації інклюзивний туризм розширює творчі можливості в соціокультурному середовищі, формує усвідомлення духовних цінностей, культури відносин, що й забезпечує *рекреаційну (дозвіллеву) реабілітацію* [20]. Доцільними є заходи з формування навиків проведення відпочинку та дозвілля, зі створення умов можливості повноцінної участі людей з інвалідністю в соціокультурних подіях, що задовольняють духовні запити, розширюють загальний і культурний світогляд, сферу спілкування (відвідування театрів, виставок, екскурсії, зустрічі з діячами культури і мистецтва, сприяння розвитку літературних та інших творчих здібностей людей з інвалідністю, застосування різних технік арт-терапії).

Інклюзивний туризм – це вид *психологічної реабілітації*, спрямованої на

подолання негативних наслідків інвалідності, вироблення позитивного настрою, психологічної впевненості у власних силах, адекватну адаптацію та інтеграцію в суспільстві. Згідно з чинним законодавством, психологічна допомога в реабілітації – діяльність, спрямована на відновлення та підтримку функціонування особи у фізичній, емоційній, інтелектуальній, соціальній та духовній сферах із застосуванням методів психологічної та психотерапевтичної допомоги у формах психотерапії, психологічного консультування або першої психологічної допомоги [12].

В умовах інклюзивного туризму названі перспективи реалізують через розширення сфери життєдіяльності; оздоровчий вплив природи; посилення життєвого потенціалу; зміну соціальної сфери розвитку; підвищення ступеня соціалізації; підвищення науково-пізнавальної активності; активізацію фізичної активності; природотерапію та спілкування з тваринами; взаємодію в групі; підвищення рівня життєвих можливостей та відновних функцій організму; зміну кола спілкування та соціальної ролі; споглядання за успіхами інших дітей з ООП; трансформацію світогляду [20].

Відповідно до Закону України «Про реабілітацію інвалідів» інклюзивний туризм за змістом водночас є реабілітаційною послугою, спрямованою на відновлення оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності особи з метою сприяння інтеграції її в суспільство [12]. Разом із соціально-психологічною реабілітацією інклюзивний туризм сприяє медичній, професійній, трудовій, фізкультурно-спортивній, фізичній реабілітації.

У контексті *медичної реабілітації* інклюзивний туризм має високий потенціал для підтримки здоров'я і життєдіяльності в активній формі, а саме: надає можливість відновлення втрачених або ослаблених функційних можливостей хворого, розвиток компенсаторних механізмів медикаментозного і курортного лікування, праце- й фізіотерапії, надає умови для повернення особи до нормальної життєдіяльності, профілактики ускладнень та рецидивів захворювання, оптимальної реалізації фізичного потенціалу.

Професійна та трудова реабілітація дає можливість застосувати нові види професійних та трудових навиків інваліда для здобуття спеціальностей і працевлаштування з урахуванням розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які зможуть розширити можливості впровадження цих видів реабілітації, для створення додаткових робочих місць, у тому числі й надомної праці, що рекомендовані в індивідуальних програмах реабілітації інвалідів.

Професійна реабілітація повинна бути спрямована на відновлення або компенсацію порушених чи втрачених професійних навичок, знань і вмінь людей з інвалідністю та їх адаптацію до вимог відповідної професійної діяльності.

Найбільш сприятливим інклюзивний туризм є для *фізкультурно-спортивної реабілітації* – системи заходів, розроблених із застосуванням фізичних вправ для відновлення здоров'я особи та спрямованих на відновлення і компенсацію за допомогою занять фізичною культурою і спортом функційних можливостей її організму для покращення фізичного і психічного стану, а також сприяє реалізації концепції здорового способу життя для всіх інклюзивних категорій завдяки різним формам і методам туристичної діяльності.

Фізкультурно-оздоровче середовище спрямоване не лише на підтримку соматичного здоров'я людей з інвалідністю, на зміцнення і розвиток кістково-м'язової системи. Це середовище суттєво впливає на соціально-психологічний статус такої категорії людей, сприяє розвитку і становленню емоційної сфери, розширює комунікативні функції і вдосконалює соціальний досвід.

Інклюзивний туризм передбачає систему заходів, спрямованих на вироблення і застосування комплексів фізичних вправ на різних етапах реабілітації, що забезпечують функційне відновлення особи, виявляють і розвивають резервні і компенсаторні можливості організму через вироблення нових.

Інклюзивний туризм має комплексний характер реабілітації. Багаточисленні дослідження підтверджують, що комплексний вплив на людину (медичний, психологічний, педагогічний, культурно-дозвіллеві та ін.), набагато масштабніший, ніж у результаті послідовних корекційних дій. Українською небезпечною є ситуація, коли всі зусилля спрямовані на певний вид діяльності, наприклад, медичну реабілітацію, освітній супровід тощо. Ігнорування цілеспрямованої комплексної реабілітації призводить до істотних втрат у досягненні можливого рівня розвитку дитини.

Інклюзивний туризм є також потужним засобом *оздоровлення*, що виявляється у відновленні і розширенні адаптаційних можливостей організму, підвищенні стійкості до впливу різноманітних факторів. Особливо актуальним цей напрям став в умовах пандемії щодо нейтралізації її наслідків. Сьогодні потрібно створювати туристичні оздоровчі пакети, що стосуються зміцнення імунітету чи пов'язані з реабілітацією після перенесеного захворювання, зокрема на коронавірус, для проведення комплексної перевірки та діагностики організму.

Оздоровчий вплив інклюзивного туризму полягає в профілактиці захворювань, установленні раціонального режиму, закріпленні навиків здорового способу життя, занятті спортом на свіжому повітрі. Оздоровчі заходи не ліквідують симптоми хвороби, проте підвищують стійкість організму до різних факторів середовища, тренують процеси адаптації, зміцнюючи здоров'я та впливаючи на процес реабілітації [20]. Під час інклюзивного туризму діти та молодь, у тому числі з ООП, мають можливість осмислити здоров'я як інтегративне поняття, що включає в себе стан фізичного, психічного, духовного та соціального благополуччя людини.

Для людей з інвалідністю загалом властивий занижений життєвий тонус, тенденція самообмеження соціальних контактів, демонстрація відсторонення та замкнутості. Як правило, дитина має постійний внутрішній конфлікт, сповнена страхом, має низьку самооцінку, недовіливо ставиться до навколишнього середовища. У дитини не формується вміння самотійно

вирішувати проблеми, часто спостерігаються агресивні настрої стосовно тих, хто поряд.

Мінімізувати такі прояви в розвитку дітей дозволяє інклюзивний туризм, який розширює візуальний простір, дає змогу активно оволодіти руховими навичками, розвивати тактильні відчуття. Спілкування з природою чи споглядання творів мистецтва, відвідування унікальних місць свого регіону поліпшує емоційно-психічний фон, підвищує активні життєві позиції та пізнавальну активність.

Інклюзивний туризм має пізнавальний вплив на учасників та сприяє гармонійному розвитку особистості: ознайомлення із національною та локальною історією, краєзнавчі студії, вивчення творчості видатних культурних та громадських діячів, пізнання культурної спадщини і природних ресурсів регіону, країни та світу. Інклюзивний туризм сприяє формуванню мотивації до пізнання і творчості. Він є формою *освітньо-виховної діяльності* завдяки реалізації базових загальнопедагогічних принципів: наочності, культуровідповідності, природовідповідності, співпраці, активності тощо.

Отже, інклюзивний туризм передбачає подолання ізоляції: завдяки йому дитина взаємодіє із зовнішнім середовищем, у тому числі з природними, соціокультурними, соціоекономічними факторами, сім'єю, ровесниками, педагогічним колективом, екскурсоводами тощо. Він сприяє орієнтації дітей з ООП на здорових дітей, оздоровленню емоційної сфери дітей та молоді з ООП, наданню можливості спілкування і співпраці разом зі здоровими однолітками, формуванню в здорових дітей почуття відповідальності за товаришів, які потребують допомоги, емпатії, співчуття.

Інклюзивний туризм сприяє формуванню соціальної толерантності, коли всі учасники, незалежно від фізичних, психічних, інтелектуальних, культурно-естетичних та інших особливостей, подорожують разом зі своїми однолітками, враховують особливі потреби та надають необхідну підтримку.

Отже, реабілітаційний та освітньо-пізнавальний процеси є взаємопов'язані та неперервні.

РОЗДІЛ 2

ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ: З ДОСВІДУ МІСТА УМАНЬ

2.1. Освітні та науково-дослідницькі проекти з інклюзивного туризму в умовах закладу вищої освіти

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини здійснює заходи науково-дослідного і науково-практичного характеру з впровадження інклюзивного туризму, які засвідчили його інноваційність та ефективність:

- членство у Всеукраїнській асоціації інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму (з 2015 р.); спільно із КЗ «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи» розроблено маршрути для науково-практичного впровадження інклюзивного реабілітаційного соціального туризму з урахуванням всіх напрямків та видів для осіб з інвалідністю та інших осіб (чорнобильці, учасники бойових дій, ветерани та інші);

- проведено перший (2016 р.) і другий (2021 р.) Міжнародний науково-практичний симпозіум «Актуальні проблеми впровадження інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні»;

- створено Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (УДПУ); в УДПУ започатковано студентський конкурс наукових проектів інклюзивного туризму «Подорожуємо без бар'єрів» (2017–2023 рр.);

- отримано Свідоцтво про реєстрацію авторського права на науково-практичний твір № 78040 «Програма соціально-психологічної реабілітації студентської молоді, яка опинилася у складних життєвих обставинах, засобами інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму» (автори: О. Кравченко, Н. Коляда, О. Наровлянський, О. Сафін, С. Каштан);

- підготовлено і видано друком довідкове видання «Енциклопедія інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму» (авторський колектив: В. Лепський, С. Каштан, О. Безлюдний, Н. Коляда, О. Кравченко та ін.);

- виконання науково-дослідної теми за рахунок державного бюджету Міністерством освіти і науки України. Темою НДР є «Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами інклюзивного туризму», яка виконується молодими вченими УДПУ імені Павла Тичини.

Водночас реалізовано ряд проєктів з інклюзивного туризму:

- Туристичний проєкт для молоді «Соціально-психологічна реабілітація студентської молоді засобами інклюзивного туризму» за фінансової підтримки Управління молоді та спорту Черкаської облдержадміністрації (2017 р.). Розробка та реалізації проєктів щодо впровадження інклюзивного туризму є одним із головних завдань факультету. Застосування засобів інклюзивного туризму під час соціально-психологічної реабілітації та освітнього процесу передбачає виконання ряду соціальних, освітніх функцій та соціалізації осіб з інвалідністю, їх інтеграції у життя суспільства (<http://surl.li/cvved>).

- Туристичний проєкт для молоді «Гендерна культура студентської молоді крізь призму Черкаського художнього музею» за фінансової підтримки Управління молоді та спорту Черкаської облдержадміністрації (2017 р.). Реалізація проєкту факультетом сприяла соціальній та освітній інтеграції студентів з особливими освітніми проблемами, а також їхній соціалізації. Залучення студентства до пізнання культурної спадщини є пріоритетним завданням факультету, так як це впливає на культурно-емоційний розвиток особистості молодої людини, її становлення на шляху самовдосконалення (<http://surl.li/cvvel>).

- Участь у програмі CSR Ukraine, Healthy Challenge (Експертна організація Центр «Розвиток КСВ» спільно з UNFPA, Фондом в галузі народонаселення) – отримано міні-грант 15000 грн (2019 р.). Підтримка

студентських ініціатив факультетом сприяє до активної участі студентів у створенні проєктів. Участь у програмі Healthy Challenge показала, що студентство підтримує здоровий спосіб життя та його популяризацію серед населення, особливо молоді (<http://surl.li/cvver>).

– Науково-дослідна робота для молодих вчених за рахунок загального фонд Міністерства освіти і науки України: «Система соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з обмеженнями життєдіяльності засобами інклюзивного туризму» (0119U103978) (2020 р.). Актуальність проблеми щодо доступу осіб з інвалідністю до послуг з охорони здоров'я, абілітації та реабілітації, освіти, соціального захисту, праці та працевлаштування існує досі. Керівництво, колектив та студентство факультету є активними учасниками у розробці та реалізації програм, методик, технологій для вирішення даної проблеми (<https://udpu.edu.ua/news/vitayemo-peremozhhsiv-proyektiv-molodykh-vchenykh>).

– Партнери у реалізації проєкту «Міжнародний художній симпозіум-плєнер осіб з інвалідністю «Мистецтво без обмежень»». Міжнародний художній симпозіум-плєнер осіб з інвалідністю «Мистецтво без обмежень» – це культурний продукт для людей з інвалідністю, який сприяє їх соціальній адаптації, розвитку творчих здібностей та реалізації творчого потенціалу осіб з інвалідністю, а також сприяє професійній комунікації художників-аматорів та професіоналів, незалежно від їхніх фізичних чи психологічних особливостей (<http://surl.li/byrpnv>).

– У 2021 р. отримали підтримку від програми Британської ради «Активні громадяни» і отримали фінансування на реалізацію проєкту «Вчимося разом чути та долати соціальну ізоляцію». Реалізація проєкту сприятиме побудові суспільства, в якому відносини між людьми будуватимуться на засадах рівності та рівних можливостей, поваги та конструктивної побудови діалогу (<http://surl.li/chtav>).

– У 2021 р. реалізовано проєкт «Культурно-рекреаційно-туристична Черкащина: інклюзивно-соціальна 3D-карта» за фінансової підтримки

Українського культурного фонду. Проєкт спрямований на залучення молоді та людей з інвалідністю до пізнання об'єктів історико-культурної спадщини регіону. Командою проєкту розроблено 4 маршрути, які включають 37 історико-культурно-туристичні об'єкта: Тур 1. м. Умань; Тур 2. Монастирище – Жашків – Звенигородка – Тальне; Тур 3. Корсунь-Шевченківський – Канів; Тур 4. Чигирин. Кожен тур демонструє відео до 40 хв. Онлайн 3D-тур – новий формат подорожей по відомих місцях та визначним пам'яткам, який набирає популярність в сьогоденній реальності. Онлайн тури надають можливість безкоштовно побувати в багатьох куточках регіону, не виходячи з дому. 3D відео кожного маршруту (всього чотири) містять сурдопереклад для людей з вадами слуху, а також адаптовані для людей з вадами зору (<http://surl.li/cvvex>).

– Реалізація реабілітаційних маршрутів для дітей з числа ВПО у межах діяльності Реабілітаційного центру для внутрішньо переміщених осіб, мета діяльності якого надання освітньо-просвітницьких послуг, здійснення соціальної підтримки та психологічного супроводу, створення умов для комплексної реабілітації за видами (психологічна, соціальна, професійно-трудова, спортивна, медична) та інтеграції до життя Уманської територіальної громади (<http://surl.li/dcvzm>).

Таким чином, в УДПУ імені Павла Тичини розроблено практичний інструментарій упровадження системи соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами інклюзивного туризму, що включає психологічні, педагогічні, фізичні, фізкультурно-спортивні, соціально-побутові та медичні заходи (вивчення освітнього компонента «Інклюзивний туризм», тренінги, інклюзивні туристичні маршрути, індивідуальна та групова робота, 3 D тури в умовах карантинних обмежень, проєктна та грантова діяльність тощо).

2.2. Досвід упровадження соціальної послуги інклюзивного туризму в Уманській територіальній громаді

У березні 2017 року за ініціативи Галини Кучер у структурі Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради створене і працює відділення інклюзивного соціально-реабілітаційного туризму [23].

І для цього є всі умови, так як м. Умань – місто туристичне і є безліч можливостей щодо впровадження цієї інноваційної послуги.

Послуги відділення інклюзивного соціально-реабілітаційного туризму є потужним мотивованим засобом активної реабілітації через надання соціальних послуг у сфері «зеленого», «історичного», «релігійного туризму», без обмежень, доступних для всіх.

Головною метою відділення інклюзивно-реабілітаційно-соціального туризму стало створення системи заходів спрямованих на соціально-психологічну реабілітацію особи з інвалідністю, її адаптацію та покращення рівня життя з врахуванням потреб та можливостей кожної людини [23].

Розробка таких туристсько-екскурсійних маршрутів, які б були доступні, в першу чергу, для осіб з інвалідністю, особливо тим, які для руху використовують інвалідний візок, палиці, милиці та стоїки.

Як в Україні, так і в Умані є нагальним питання щодо забезпечення транспортної доступності та адаптації туристичних маршрутів відповідно до індивідуальних потреб маломобільних груп населення, в тому числі осіб, які користуються технічними засобами реабілітації, нечуючих та незрячих осіб з інвалідністю.

Для цієї мети організовано роботу щодо залучення грантової допомоги для вирішення питання доступності таких осіб до туристичних об'єктів.

В рамках проекту «Партисипативна демократія та обґрунтовані рішення на місцевому рівні в Україні», що реалізується Асоціацією міст України у співпраці з Норвезькою Асоціацією місцевих і регіональних влад, проведено дослідження громадської думки про доступність і якість соціальних послуг для осіб з інвалідністю в місті Умань, як пілотному місту проекту.

В рамках проекту управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради визначено одним із учасників – виконавців заходів проекту, за результатами реалізації якого благодійною організацією «Фонд родини Нечитайло» для перевезень маломобільних груп населення м. Умань та Уманського району придбано автомобіль Ford Transit Kombi F310 L2H2 125 Trend, який переобладнано в сервісному центрі під спеціалізований автотранспорт для перевезення осіб з інвалідністю [23].

Соціальні транспортні послуги отримують люди з інвалідністю, які мають вади опорно-рухового апарату, в тому числі поранені військові, сім'ї загиблих, діти віком до двох років, які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності, які не в змозі самотійно дістатись до об'єктів соціальної інфраструктури та реалізувати своє право на доступ до різних послуг, в тому числі до тих, які надаються у сфері туризму.

Кращим прикладом новостворених маршрутів інклюзивного туризму для осіб з інвалідністю, які користуються крісло-колісними у комплексному підході з одночасним надання транспортної соціальної послуги «Соціальні перевезення Черкащини» є розроблений та проваджений екскурсійний маршрут до дендропарку «Софіївка».

Враховуючи можливість перевезення учасників екскурсії спеціальним транспортом із підйомниками, доступність осіб з обмеженими можливостями до пам'ятників історії та культури, а також, його емоційну наповненість – такі екскурсії стали можливими та актуальними для всіх.

Постійними учасниками туристичних заходів стали члени громадських організацій, які об'єднують осіб із інвалідністю внаслідок слуху та зору. Вони відчують себе активними членами нашої громади пізнаючи світ по новому.

Враховуючи те, що в державі з'явилася нова спільнота – учасники та постраждалі внаслідок війни, члени їх сімей загиблих, розроблено та впроваджено туристичні маршрути, на яких можна отримати психологічне, емоційне задоволення, збагатитися позитивними враженнями, які носять лікувально-відновлювальний характер. Організовано поїздки «до парку

«Олександрія», що в місті Біла Церква, до Кочержинського жіночого монастиря, по соборам та храмам міста Умані [23].

Активними учасниками заходів відділення інклюзивного туризму є особи пенсійного віку, матері дітей з інвалідністю та молодь з особливими потребами, які брали участь у художніх виставках Державного заповідника «Стара Умань», у унікальній виставці старовинного українського жіночого вбрання в готельно-ресторанному комплексі «Застава», у екскурсіях по підземеллях Василіанського монастиря, у паломницькій поїздці до Кочержинського жіночого монастиря місця Трипільської культури [23].

Організовано екскурсійні маршрути зеленого туризму в с. Паланка, де створювали ляльку-мотанку, в с. Громи працювали з глиною, приймали участь у квесті на Жашківщині. До послуг інклюзивного соціально-реабілітаційного туризму залучаються відвідувачі:

- Реабілітаційного комплексу для людей з особливими потребами;
- Центру соціальної реабілітації дітей з інвалідністю «Пролісок» та створеного при ньому літнього оздоровчого табору санаторного типу «Мрія»;
- Центру дозвілля та відпочинку дітей «Барвограй»;
- відділення реабілітації, оздоровлення та відпочинку змішаного типу «Буг» (с. Ставки);
- Будинку ветеранів.

Для цієї категорії отримувачів послуг розробляються турисько-екскурсійні маршрути з урахуванням їх індивідуальних потреб та інтересів, пори року [23].

Всі ці заходи сприяють інтеграції осіб в суспільство, надають можливість відчутти повноцінність життя та свою причетність до нього.

На сьогодні Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради має позитивний досвід:

- створення відділення та забезпечення його фахівцями відповідної кваліфікації;

- наявність спеціалізованого транспорту з підйомниками для потреб маломобільних груп населення;
- розробка та впровадження туристичних маршрутів із врахуванням особливостей психологічного стану та потреб відвідувачів;
- формування у особистості стійкої внутрішньої потреби до активного відпочинку осіб з інвалідністю, ветеранів війни, членів їх сімей.

Щорічно відчуті на собі переваги інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму мають можливість понад 2,0 тис. осіб з числа осіб з інвалідністю (за нозологіями), також до такої програми долучаються учасники бойових дій та їх сім'ї, ветерани війни та праці.

Для визначення якості надання соціальних послуг, відділом моніторингу та якості надання соціальних послуг, було проведено опитування серед тих хто приймав участь в інклюзивних екскурсійних турах.

Під час аналізу були використані такі методики: анкетування та опитувальники. Респондентами виступили 254 особи, які на собі відчули переваги подорожей без бар'єрів.

Для об'єктивного визначення якості надання соціальних послуг використовувались такі шкали: результативність, адресність та індивідуальний підхід, доступність та відкритість, професійність, повага до гідності отримувача соціальної послуги, своєчасність.

Таким чином, вивчення регіонального досвіду міста Умань дозволило констатувати, що інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм виступає інноваційною соціальною послугою для вразливих категорій населення та людей з інвалідністю зокрема, яка сприяє їх соціально-психологічній реабілітації, відновленню соціальних зв'язків та інтеграції у суспільство як повноцінних і повноправних учасників життя. Впровадженню цієї послуги передбачає створення організаційної структури на рівні громади, підготовку відповідних кадрів, розробку екскурсійно-туристичних маршрутів, забезпечення архітектурної доступності рекреаційних об'єктів; здійснення моніторингу якості надання цієї послуги.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження встановлено, що інноваційною соціальною послугою виступає інклюзивний туризм, який забезпечує інтегративний потенціал усіх видів реабілітації: медичної, психолого-педагогічної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної, фізичної, соціальної, психологічної (відповідно до Закону України «Про реабілітацію інвалідів»). Поряд з реабілітаційним впливом інклюзивний туризм є потужним засобом оздоровлення, що виявляється у відновленні і розширенні адаптаційних можливостей організму, підвищення стійкості до впливу різноманітних факторів.

Визначено основні функції інклюзивного туризму (соціальна, відновлювана, психологічна, комунікативна, розвиваюча, освітньо-пізнавальна, особистісно-орієнтована, компенсаторна, реабілітаційна, адаптаційна, оздоровча, соціалізаційна), принципи (незалежності, залучення, інформативності, комплексності, індивідуального підходу, можливості для реалізації внутрішнього потенціалу, стимулювання саморозвитку, необхідної підтримки, гідності, рівності, суб'єктності, особливого підходу).

З метою створення ефективного психолого-педагогічного супроводу молоді з ООП під час здобуття вищої освіти, соціально-психологічної реабілітації студентської молоді з інвалідністю та залучення їх до суспільного життя в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини діє Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів». Встановлено, що соціально-психологічна реабілітація засобами інклюзивного туризму допомагає студенту з інвалідністю успішно адаптуватися до освітнього процесу та нового колективу, набути морально-психологічної рівноваги, упевненості у собі, усунути психологічний дискомфорт. За допомогою такого виду реабілітації також можна досягти таких результатів: залучення студентів з ООП до позанавчальної діяльності; освітньо-

просвітницьких заходів під час навчання в ЗВО; туристично-краєзнавчої діяльності; зменшення негативних проявів, викликаних інвалідністю; підвищення рівня комунікативних навичок; розвитку критичного мислення.

Розроблено практичний інструментарій упровадження системи соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами інклюзивного туризму, що включає психологічні, педагогічні, фізичні, фізкультурно-спортивні, соціально-побутові та медичні заходи (вивчення освітнього компонента «Інклюзивний туризм», тренінги, інклюзивні туристичні маршрути, індивідуальна та групова робота, 3 D тури в умовах карантинних обмежень, проєктна та грантова діяльність тощо). Наскрізний та комплексний характер програми реалізовано на базі Центру освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Взято участь у розробці проєкту Державного стандарту надання соціальної послуги засобами інклюзивного туризму.

На базі Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради розроблена структурно-функційна модель надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму. Визначено мету – покращити процес надання послуг, поєднуючи в собі види реабілітації людей з інвалідністю за допомогою інклюзивного туризму. Реалізація мети передбачає завдання: включати в процес реабілітації декілька її видів; спростити процес надання соціальних послуг через залучення до нього людей з інвалідністю; надати шляхи для розвитку доступності та пристосованості громадських місць для людей з інвалідністю. Обов'язковим елементом моделі є проведення моніторингу та аналізу отриманих результатів під час надання соціальної послуги засобами інклюзивного туризму, що передбачає: консолідацію видів реабілітації в один спільний процес; проведення аналізу результатів застосування таких видів реабілітації; залучення людей з інвалідністю до процесу надання соціальних послуг; опитування людей з інвалідністю та узагальнення отриманої інформації щодо якості надання та

отримання таких послуг; розвиток доступності та пристосованості громадських місць для людей з інвалідністю шляхом включення їх до перспективних планів розвитку інфраструктури на місцевому та регіональному рівнях; підвищення рівня прийняття людей з інвалідністю у суспільстві через проведення опитувань, бесід, благодійних акцій тощо.

Визначено, що інклюзивний туризм як соціальна послуга – це система дій, спрямованих на надання допомоги у відновленні оптимального фізичного, інтелектуального й соціального рівня життєдіяльності, компенсації порушених або втрачених функцій організму та профілактику, подолання або мінімізацію складних життєвих обставин людей з інвалідністю з метою сприяння їхній інтеграції в суспільство, соціальній адаптації, забезпеченню людей з інвалідністю всіма необхідними засобами реабілітації на основі медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних та соціально-побутових заходів, адаптованих до інклюзивного туризму.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів наукової проблеми. Докладного вивчення потребують упровадження інклюзивного туризму в діяльність інклюзивно-ресурсних центрів; використання закордонного досвіду в українській системі соціального обслуговування людей з інвалідністю; визначення ресурсів та потенціалу держави для впровадження інклюзивного туризму як обов'язкової соціальної послуги для людей з інвалідністю.

Перспективною є необхідність розробки загальнодержавних та регіональних програм здійснення соціальної підтримки та психологічного супроводу, створення умов для комплексної реабілітації усіх категорій громадян за видами (психологічної, соціальної, професійно-трудової, спортивної, медичної) від наслідків війни. Саме реабілітація є тим інструментом, що дає змогу комплексно впливати на фізичне, емоційне і соціальне благополуччя людини. Інклюзивний туризм здійснює комплексний вплив на розв'язання таких складних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Safin O., Kravchenko O., Mishchenko M., Potapchuk Y. Peculiarities of Psychologists' and Social Pedagogues' Work in Terms of Quarantine. *Lecture Notes in Networks and Systems*. 2021. Issue 267. Pp. 149–157.
2. Current issues of inclusive tourism introduction in Ukraine and other countries. Poznan: UniKS Press, 2020. 225 p.
3. Kravchenko O., Mishchenko M., Klymenko Y., Kuzmenko M., Potapchuk N. Inclusive-Resource Center Specialists' Mental Health. *Lecture Notes in Networks and Systems*. July 2021. Vol. 263. Pp. 40–47. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-80744-3_6
4. Kravchenko O. Physical Support Of People With Disabilities: Professionals' Training. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8. No. 1. Pp. 116–128. URL: <http://journals.uran.ua/swe/article/view/228411>
5. Social and educational services for children with disabilities: history, theory and practice: Joint monograph. Częstochowa: HARIT, 2021. 346 s.
6. Барна Н. В., Коротєєва А. В. інклюзивно-реабілітаційний туризм. URL: https://www.sgpinfo.org.ua/sites/default/files/pdf/inklyuzyvnyu_turyzm_.pdf
7. Вербовська Оксана, Кравченко Оксана. Комплексна реабілітація засобами інклюзивного туризму: з досвіду Київського міського центру соціальної, професійної та трудової реабілітації інвалідів. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Вип. 2(9). С. 176–185.
8. Власенко І. В. Інклюзивний туризм: досвід Європи, проблеми та перспективи України. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2018. Вип. 2. С. 220–230.
9. Вовк Л. Соціально-психологічна реабілітація дітей вимушених переселенців. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2016. Вип. 39. С. 26–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_ps_2016_39_5
10. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Зверєвої. М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т проблем виховання

- НАПН України та ін. Київ. Сімферополь: Універсум, 2012. 535 с.
11. Жеребко І. А. Організаційно-змістові засади надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму: дис. ... доктора філософії: 231 Соціальна робота. Умань, 2021. 298 с.
 12. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2006). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>
 13. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>
 14. Закон України «Про соціальні послуги» (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
 15. Закон України «Про туризм». 1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
 16. Каністерапія як інноваційний напрям соціально-психологічної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами: монографія / Кравченко О. О., Кривоколинська Н. М., Стрельченко Н. А., Каштан С. М. Умань: Сочінський М. М., 2020. 224 с.
 17. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навч.-метод. посіб. Харків: Ранок, 2019. 304 с.
 18. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія. Київ: АТОПОЛ, 2016. 152 с.
 19. Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
 20. Кравченко О. О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання: монографія. Умань: Візаві, 2022. 272 с.
 21. Кравченко О. О., Міщенко М. С. Інноваційний проект комплексної реабілітації людей з інвалідністю. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 2(7). С. 880–892. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/1154>
 22. Кравченко О. О., Кучер Г. М. Innovative forms of social and psychological

- rehabilitation of persons with disabilities. *European Humanities Studies: State and Society*. 2019. Issue 1(II). S. 115–128. URL: <https://ehs.eeipsy.org/index.php/ehs/article/view/77>
23. Кучер Г. М. Соціальна робота з вразливими категоріями населення в умовах територіальної громади: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 – соціальна робота. Умань, 2019. 301 с.
 24. Лепський В. В., Безлюдний О. І., Коляда Н. М., Кравченко О. О. та ін. Енциклопедія інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму: енциклопедія. Умань: Візаві, 2019. 562 с.
 25. Лепський В. В., Науменко Л. Ю., Борисова І. С., Березовський В. М., Макаренко С. В. Інклюзивний туризм як вид реабілітації: наукове обґрунтування та перші кроки на шляху втілення у життя. *Український вісник медико-соціальної експертизи*. 2016. № 4. С. 47–52.
 26. Люта Д. А. Формування готовності майбутніх фахівців з туризму до професійної діяльності у сфері соціального туризму: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. Запоріжжя, 2021. 24 с.
 27. Макаренко С. В. Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм – новий вид реабілітації інвалідів в Україні. Матеріали I Міжнар. симпозіуму інклюзивного туризму (27–29 жовтня 2016 р.). С. 23–25.
 28. Матвійчук Л. Ю., Чепурда Л. М. Формування доступного середовища інклюзивного туризму. URL: http://e-forum.lntu.edu.ua/index.php/ekonomichnyu_forum/article/view/113
 29. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я: діти та підлітки. URL: <https://moz.gov.ua/mkf>
 30. Науменко Л. Ю., Лепський В. В., Макаренко С. В., Борисова І. С., Семененко О. В. Інклюзивний туризм як вид реабілітації: сучасні потреби інвалідів. *Український вісник медико-соціальної експертизи*. 2015. № 2. С. 23–26.
 31. Національна стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на

- період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
32. Національна стратегія у сфері прав людини (2021). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537>
 33. Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-nacionalnij-plan-dij-z-realizaciyi-konvenciyi-pro-prava-osib-z-invalidnistyu-na-period-do-2025-roku>
 34. Нові посади і мультидисциплінарна команда: МОЗ України продовжує впроваджувати підхід доказової реабілітації. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/novi-posadi-i-multidisciplinarna-komanda-moz-ukraini-prodovzhue-vprovadzhuvati-pidhid-dokazovoi-reabilitacii>
 35. Панок В. Г. Прикладна психологія. Теоретичні проблеми: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2017. 188 с.
 36. Петренко Ю., Барабаш Ю. Характеристика змісту та напрямів соціальної реабілітації (адаптації) осіб зі стійкими фізичними, інтелектуальними та психічними порушеннями в інтернатних установах системи соціального захисту населення. *Україна: аспекти праці*. 2017. № 3. URL: http://uap.in.ua/download/all/Vy-pusky-_2017_roku/UAP3_17_2.pdf
 37. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг. 2020. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE34926.html?fbclid=IwAR1UBXrknsppklUPjDjV8SDP1nHb29b2c76AxMj5QJ4G6nltrAqDDq0dwr4
 38. Про затвердження плану заходів із впровадження в Україні Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я та Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1008-2017-p>
 39. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції створення та розвитку системи раннього втручання на період до 2026 року. URL: [https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shchodo-](https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shchodo)

realizaciyi-koncepciyi-stvorennya-ta-rozvitku-sistemi-rannogo-vtruchannya-na-period-do-2026-roku-1117r-150921

40. Соціально-психологічна реабілітація вразливих категорій громадян від наслідків війни: кол. моногр. / за заг. ред. О. О. Кравченко; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Київ: Ямчинський О. В., 2022. 406 с.
41. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами: інноваційні технології природотерапії: монографія / Кравченко О. О. та ін.; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2020. 144 с.
42. Таланчук П. М., Чайковський М. Є. Теоретико-методологічні засади та технології інклюзії у ЗВО. Досвід Університету «Україна»: кол. моногр. / за наук. ред. П. М. Таланчука. Київ: Університет «Україна», 2018. 481 с.
43. Хлебик С. Р. Соціально-реабілітаційний туризм в громаді для підлітків, які опинилися в складних життєвих обставинах. *Інноваційний потенціал соціальної роботи в сучасному світі: на межі науки та практики: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф.* Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 200 с.
44. Чупіна К. О. Соціально-психологічна реабілітація студентів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму: дис. ... доктора філософії: 053 Психологія. Умань, 2021. 272 с.
45. Шевцов А. Г. Освітні основи реабілітології: монографія. Київ: МП Леся, 2009. 484 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Довідки про впровадження результатів наукової роботи

Довідка про впровадження результатів наукової роботи «Інклюзивний туризм як інноваційна соціальна послуга в громаді»

В Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини діє Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів», метою діяльності якого є консолідація зусиль відповідних структурних підрозділів університету, залучених органів виконавчої влади та громадських організацій, спрямованих на соціально-педагогічну підтримку осіб з обмеженими можливостями щодо їх адаптації до студентського та педагогічного колективу, інтеграції у освітнє та соціальне середовище, на створення умов для саморозвитку та самореалізації, розвиток соціальної активності, автономності, відповідальності та мобільності осіб з особливими потребами.

Також варто зазначити, що на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини у навчальні плани підготовки майбутніх соціальних працівників та психологів вперше в Україні введено дисципліну «Інклюзивний туризм», метою якої є підготовка фахівців соціальної сфери до реалізації концепції інклюзивного соціально-реабілітаційного туризму.

27-29 жовтня 2016 року на базі університету вперше в нашій країні відбувся I Міжнародний науково-практичний симпозіум «Актуальні проблеми впровадження інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні».

Цій події передувало створення Асоціації «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму», засновниками якої є Комунальний заклад «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи Черкаської обласної ради», Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», Шевченківський Національний заповідник м. Канів, Національний дендрологічний парк «Софіївка», Громадська спілка

«Всеукраїнське науково-практичне об'єднання Інклюзивного туризму інвалідів і чорнобильців України», Благодійний фонд «Підтримки програм соціального захисту осіб постраждалих від аварії на ЧАЕС та інвалідів» співзасновником виступив і Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (факультет соціальної та психологічної освіти).

Варто відзначити, що над цією проблематикою активно працює Коляда Н.І., здобувачка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Результати проведено дослідження впроваджено у роботу Центру та в освітній процес з підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Координатор

Центру соціально-освітньої інтеграції та
інклюзивного реабілітаційно-соціального
туризму «Без бар'єрів»

Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
доктор філософії із соціальної роботи

Алла ВОЙТОВСЬКА

**Довідка про впровадження
результатів наукової роботи «Інклюзивний туризм як інноваційна
соціальна послуга в громаді»**

Територія України – це колосальний майданчик для вивчення, моніторингу, опису та дослідження природних, археологічних, історико-культурних та інших ресурсів, які можуть бути використані в процесі рекреаційної діяльності для надання соціально-реабілітаційних послуг особам, які їх потребують (люди з інвалідністю, чорнобильці, ветерани війни і праці, пенсіонери, учасники бойових дій та їхні сім'ї тощо).

У цьому контексті актуалізуються можливості інклюзивного туризму, який дозволяє долучити до рекреаційної діяльності усіх людей, у тому числі людей з інвалідністю, літніх, їх опікунів і членів сімей, людей з тимчасовими обмеженими можливостями, сімей з малеснькими дітьми тощо. Разом з тим, це дозволяє вказаним категоріям долучитися до активної реабілітації, що структурно включає в себе медичні, психологічні, педагогічні, фізичні, професійні, трудові, фізкультурно-спортивні та соціально-побутові заходи.

Конвенція про права осіб з інвалідністю визначає право осіб з інвалідністю брати участь нарівні з іншими в культурному житті й вживають усіх належних заходів для забезпечення того, щоб особи з інвалідністю мали доступ до спортивних, рекреаційних і туристичних об'єктів, мали доступ до таких місць культурних заходів чи послуг, як театри, музеї, й туристичних послуг, а також мали найможливішою мірою доступ до пам'яток і об'єктів, що мають національну культурну значущість (Конвенція про права осіб з інвалідністю, 2006).

У цьому контексті Черкащина не є остронь. Вагомим досягненням стало створення Асоціації «Інклюзивного Реабілітаційно-Соціального Туризму» у травні 2016 року. Засновниками асоціації стали провідні ЗВО (Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини) медичні установи (КЗ «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи ЧОР»), громадські організації діяльність яких спрямована на роботу з людьми з інвалідністю (Громадська спілка «Всеукраїнське науково-практичне об'єднання Інклюзивного туризму інвалідів і чорнобильців України», Благодійний фонд «Підтримки програм соціального захисту осіб постраждалих від аварії на ЧАЕС та інвалідів»), історико культурні заповідники та парки (Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», Шевченківський національний заповідник м. Канів, Національний дендрологічний парк «Софіївка»)

У 2016 р. було проведено I міжнародний науково-практичний симпозиум «Актуальні проблеми впровадження Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні».

Під час симпозиуму було окреслено перспективи впровадження інклюзивного туризму на базі відповідних структурних підрозділів

Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради, як соціально-реабілітаційної послуги в м. Умань.

В березні 2017 року у структурі Управління створене і працює відділення інклюзивного соціально-реабілітаційного туризму, затверджено Положення про відділення та введено в штат 2 шт.од.

Головною метою відділення інклюзивно реабілітаційно-соціального туризму стало створення системи заходів спрямованих на соціально-психологічну реабілітацію особи з інвалідністю, її адаптацію та покращення рівня життя з врахуванням потреб та можливостей кожної людини.

Впровадженню такої ініціативи передбачає створення організаційної структури на рівні громади, підготовку відповідних кадрів, розробку екскурсійно-туристичних маршрутів, забезпечення архітектурної доступності рекреаційних об'єктів; здійснення моніторингу якості надання цієї послуги.

Над цією проблематикою працює Коляда Н.І., здобувачка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, у межах науково-дослідної теми «Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами інклюзивного туризму».

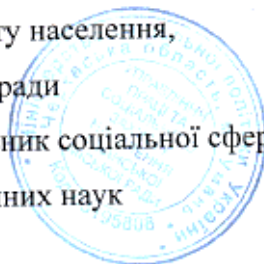
Результати проведено дослідження впроваджено у роботу Управління праці та соціального захисту населення та у процесі соціального обслуговування громадян.

Начальник Управління праці та
соціального захисту населення,

Уманської міської ради

Заслужений працівник соціальної сфери України,

кандидат педагогічних наук

Галина КУЧЕР

Інклюзивний туризм як інноваційна соціальна послуга

І міжнародний науково-практичний симпозіум на тему «Актуальні проблеми впровадження Інклюзивного Реабілітаційно-Соціального Туризму в Україні» в м. Умані (27–29 жовтня 2016 року), був проведений в м. Умані на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Цій події передувало створення Асоціації «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму», де серед засновників, таких як Комунальний заклад «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи Черкаської обласної ради», Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», Шевченківський Національний заповідник м. Канів, Національний дендрологічний парк «Софіївка», Громадська спілка «Всеукраїнське науково-практичне об'єднання Інклюзивного туризму інвалідів і чорнобильців України», Благодійний фонд «Підтримки програм соціального захисту осіб постраждалих від аварії на ЧАЕС та інвалідів» співзасновником виступив і Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (факультет соціальної та психологічної освіти).

«Подорожуємо без бар'єрів»

Студенти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини взяли участь у екскурсіях Черкащиною в межах проєкту з розвитку інклюзивного туризму «Подорожуємо без бар'єрів». У заходах взяли участь близько 30 студентів вишу, серед яких і студенти з особливими освітніми потребами.

ПРОЄКТ «КУЛЬТУРНО-РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНА ЧЕРКАЩИНА: ІНКЛЮЗИВНО-СОЦІАЛЬНА 3D-КАРТА»

Черкащина займає низькі позиції у рейтингу областей України серед відвідувачів туристичних об'єктів. Відсутність суттєвих зрушень у використанні нових підходів до роботи з туристами, цікавих новітніх продуктів, залучення молоді тощо. Суттєвої уваги потребують люди з інвалідністю як щодо соціально-психологічного супроводу, так і підтримки в умовах соціальної ізоляції (URL: <http://surl.li/bhkrv>).

**Центр соціально-освітньої інтеграції
та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів»
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини**

Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» є однією із родинок факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Діяльність Центру полягає у реалізації таких **напрямів діяльності**:

- Науково-дослідний
- Міжнародної діяльності
- Зв'язків з громадськістю
- Навчально-виховний
- Соціально-побутовий
- Психокорекційної діяльності
- Медико-реабілітаційний
- Культурно-дозвілєвий
- Волонтерської діяльності

Ефективність функціонування

У результаті вивчення досвіду впровадження інклюзивного навчання в університетах України та відповідно до програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини до 2016 року» на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини у вересні 2014 року розпочав свою діяльність науково-практичний Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів».

Метою створення і діяльності Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» є консолідація зусиль відповідних структурних підрозділів університету, залучених органів виконавчої влади та громадських організацій, спрямована на соціально-педагогічну підтримку осіб з обмеженими можливостями. А це стосується і їхньої адаптації до студентського та педагогічного колективу, інтеграції в освітнє та соціальне середовище, створення умов для саморозвитку та самореалізації, розвитку соціальної активності, автономності, відповідальності та мобільності осіб з особливими потребами.

Основними завданнями центру є:

- забезпечення права молоді з функціональними обмеженнями на здобуття освіти в умовах освітніх навчальних закладів у комплексному поєднанні з корекційно-реабілітаційними заходами;
- різнобічний розвиток індивідуальності молодої людини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів і потреб;
- збереження і зміцнення морального і фізичного здоров'я вихованців;
- виховання в молоді любові до праці, здійснення їх допрофесійної підготовки, забезпечення умов для їх життєвого і професійного самовизначення;
- виховання особистості як культурної і моральної людини з етичним ставленням до навколишнього світу і самої себе;
- надання у процесі навчання й виховання кваліфікованої психолого-медико-педагогічної допомоги з урахуванням стану здоров'я, особливостей психофізичного розвитку вихованця.

Водночас діяльність Центру спрямована на розроблення, впровадження і постійне удосконалення системи супроводу навчання студентів з інвалідністю, яка охоплює наступні напрями: технічний, педагогічний, психологічний, медичний, соціальний, реабілітаційний, спортивний. Усі перелічені складові системи супроводу вступають в дію поступово і можуть діяти одночасно, доповнюючи одна одну.

До структури Центру вмотивовано доцільним є входження таких установ:

- Управління праці та соціального захисту Уманської міської ради;
- Центр ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів «Пролісок»;
- Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради;
- Відділ освіти Уманської міської ради;
- Міський Центр для дітей, сім'ї та молоді;
- Відділ в справах сім'ї та молоді Уманської міської ради;

- Служба зайнятості населення;
- Громадські організації.

У свою чергу Центр дозволяє на регіональному рівні об'єднати зусилля сім'ї, державних закладів, закладів соціальної сфери, громадських організацій та громади в цілому на шляху до вирішення нагальної проблеми не лише сьогодення, а й майбутнього – забезпечення рівних можливостей для осіб з особливими потребами.

Центр є апробаційним полем для підготовки науково-педагогічних кадрів. На базі центру ними проводяться наук семінари та конференції, організуються зустрічі з науковцями та провідними фахівцями у сфері інклюзивної освіти; проводяться тренінгові заняття та програми.

У рамках діяльності Центру:

- здійснюється супровід студентів з особливими потребами щодо навчальної діяльності;
- проводяться психологічні та психокорекційні тренінги;
- Організовано і проведено студентський конкурс соціальних проєктів з питань інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Подорожуємо безбар'єрів»;

- Проведено серію заходів до Міжнародного дня осіб з інвалідністю;
- Регулярно проводяться Дні відкритих дверей для абітурієнтів з особливими освітніми потребами.

– Проведено науково-практичні конференції, круглі столи, семінари всеукраїнського та міжнародного рівнів із питань організації спільного навчально-виховного середовища для осіб із особливими потребами;

– Розроблено програму міждисциплінарного командного підходу для здійснення медико-соціального та психолого-педагогічного супроводу в умовах закладу освіти;

– Для першокурсників та студентів старших курсів розроблені індивідуальні програми адаптації та реабілітації у вищій школі.

Уже стало традицією щорічно на базі факультету соціальної та психологічної освіти організовувати фестиваль творчості «Рівні між собою ми. Будемо разом Я і Ти». Захід є регіональним, у якому беруть участь студенти та діти з інвалідністю та показують свої творчі досягнення.

На факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини створені всі умови для навчання студентів з інвалідністю зокрема забезпечення осіб з особливими освітніми потребами спеціальним навчально-реабілітаційним супроводом та створення для них вільного доступу до інфраструктури університету.